

SIPOS DOMOKOS

Szükségszerűen a „vidékiesség” közvetlen veszélyének közegében: vidéken született a romániai magyar irodalom. A bölcsőt, melyben hirtelen mozdulattal törékeny, ám ígéretesen életrevaló gyermeket helyezett a sors, jótékony magányos adakozók és fáradhatatlan folyóiratszerkesztők, ifjú kisvárosi költők és öreg nyomdatulajdonosok, álmodozó széplelkek és állástalan köztisztviselők ringatták, egyazon ritmus szerint Nagyváradon és Dicsőszentmártonban.

Az eredmény — csak 1919 és 1924 között — kétszáznál több szépirodalmi mű volt, többnyire „a szerző kiadásában”, baráti úton verbuvált előfizetők támogatásával. Tompa László verseskötetét Székelyudvarhelyen adták ki, a Szombati-Szabó Istvánét Lugoson. Kós Károly Sztánán metszette a betűket. Tabéry Géza egyik történelmi regényének megjelentetésével Nagyszalon-tán kísérletezett.

A rövid életű folyóiratok, persze, városiasabb légkörben bontogatták szárnyaikat. De vidék volt valójában Arad is, Kolozsvár is; Marosvásárhely — Tolnai Lajos hajdani küzdelmeinek színtere — meg éppenséggel az. S mint már annyiszor a századok folyamán, a feladat ismét kivételesen merész képzelettel rendelkező, leleményes férfiakat szólított porondra. Az Osvát Kálmánok ideje volt ez, a tűzhelyalapító szerkesztőké, irodalomszervezőké, kik az anyagi gondok és a mostoha helyi körülmények szorításában próbáltak hősiezen, szinte a semmiből irodalmi életet teremteni ezeken a tájakon.

Ínséges esztendőkből írókat felfedezni pályázatokon is lehetséges. Osvát Kálmán lapja, a marosvásárhelyi Zord Idő kettős irodalmi pályázatot hirdetett: versre és tárcanovellára, valamint „nagynovellára”. Az 1921 ta-

vaszán nyilvánosságra hozott eredmény némi meglepetéssel szolgált. Mindkét első díjat egy eddig alig ismert nevű dicsőszentmártoni fiatalember: Sipos Domokos nyerte el. „...A kisnovella-pályázat legkiválóbb darabjának az Októberi Forradalom jeligéjű pályázó *Templomrabló* című novelláját tartjuk... A stílus rövid tömörsége a kapkodó indulatoknak jó eszköze. Egyáltalán nem annyira a téma, mint a megtalált erőteljes és hatásos kifejezési mód indítanak rá, hogy a szerzőben kifejlendő elismert írótlássunk és így a pályadíjat neki odaítéljük” — olvasható a bíráló bizottság jelentésében (Zord Idő. 1921. április 15-i szám). Díjnyertes elbeszélése pedig — „nagynovellája” — a *Boldog idők*, melynek fő érdemeként „az igazi couleur locale” említtetik.

A *Templomrabló* és a *Boldog idők* szerzője a kisebbségi viszonyok között kibontakozó romániai magyar prózairás nagy ígéretként indult el pályáján.

...Éppen csak elindulhatott. Voltaképpen csak neki gyürkőzhetett az elvégzendő munkának. Életét vágatva törte kettébe a halál: — 1927 decemberében már megrendülten búcsúztak tőle barátai, író társai. Irodalmunk első halottjai közé tartozott.

Életműve mindenestől belefér egy vaskosabb kötetbe. A szokványos kérdést, hogy mivé terebélyesedett volna Sipos Domokos munkássága, ha oly korán nem hull ki kezéből a toll, oktalanság feszegetni. Csak azt tudjuk, hogy a kor legjobbjai figyeltek rá rokonszenvező érdeklődéssel. Benedek Elek, Kuncz Aladár, Áprily Lajos, Molter Károly biztatta, támogatta indulásában. Vidéki pályatársát, Tompa Lászlót, meghitt barátai között tarthatta számon. Szentimrei Jenő töretlen felkaroló szenvedéllyel küzdött érte. Németh László később Kemény Zsigmond tollára illő regényhóstit fedezett fel benne... Csak azt tudjuk tehát, hogy Sipos Domokos, „a vidéki jakobinus”, a humánus megvesztegethetetlen harcosa, egy forrongó korszak szellemiségének hú kifejezőjeként, mennyiségileg szerénynek mondható írói teljesítményével is megérdemelten kapott külön fejezetet a romániai magyar irodalom történetében.

Életében egyetlen vékonyka novelláskönyve jelent meg. *Istenem, hol vagy?!* címmel. Már ezek az írások határozott arcélú, eredeti szemléletű elbeszélő egyéniség mozdulásáról adtak hírt. A társadalmi problémák iránti érzékenysége finom lélektani elemzőkészséggel párosult, s a meg nem alkuvás, az erkölcsi bátorság nem amolyan ifjonti hevületként fűtötte át hangját, — jellemének, szemléletének alapvonása nyilatkozott meg ily módon. És a novellák, elbeszélések, töredékben maradt regények mellett van egy kis színdarabja, a *Zokog a porszem*. S van egy kötetke verse, melynek címdoldalán ez áll: *Vágtat a Halál*. Valódi műfaja, leg-sajátosabb megnyilatkozási formája azonban mindvégig a novella volt. Ebben alkotott igazán maradandót. Míves művészete a kispika feszes, drámai tömörségében érvényesülhetett leginkább.

Az irodalomtörténést rideg tárgyilagosságra kötelezi szakmája. Értékkítéletet művek alapján lehet kialakítani. Mégis, a Sipos-hagyaték esetében némi rendhagyó kiegészítéssel élhetünk talán. A szerző írásos örökségéhez hozzászámíthatjuk tragikus hirtelenséggel kettőtört életének példáját is. A regénytöredékekhez — magát a regényhóst.

*

Vidéken: az egykori Kisküküllő megye székhelyén, Dicsőszentmártonban született 1892. augusztus 4-én. Apja, Sipos György kelmefestő mester, amolyan nyughatatlan természetű ember lehetett. Egy szép napon eltűnt otthonról, s aztán csak több mint húsz esztendő múlva jelentkezett újból, ezúttal Kolozsvárt lakó unokaöccsénél. Talán Görögországból érkezett. Két év után ismét vándorútra indult: Galacból írt levelet, ahol átmenetileg a helyi zsidó temető gondozásával foglalkozott. Jelezte azonban, hogy rövidesen nekivág Törökországnak. Többé nem adott hírt magáról. (Eszünkbe jut a másik vándorhajlamú édesapa, a dicsőszentmártoni kelmefestő budapesti szappanfőző sorstársa: József Áron. A világlátás ingere mellett sok egyéb oka is kellett hogy legyen az idő tájt egy-egy ilyen menekülésnek.) Az édesanyja — Császár Katalin — okleve-

les bába. Magára maradottan, súlyos áldozatok árán nevelte gyermekeit; fiát szerencsére kedvezményesként felvették az enyedi kollégiumba, ahol aztán nemcsak a tudományokat sajátíthatta el, de az emberi közösség melegét is élvezhette fiatal éveiben. „Ha nem is volt a legszorgalmasabb, de talán az osztály legélesebb eszű tanulója volt — írja majd róla Finta Gerő, egykori osztálytársa. — De meglátszott rajta, egész viselkedésén, hogy messze néz, s ezt nemcsak most, irodalmi sikerei után mondom. Egy-két ténykedése világosan mutatta, hogy elől szeret járni, egy-két gesztusa elárulta a nem szürkének készülő embert.”

Enyed a felejthetetlen ifjúság boldog szigeteként maradt meg emlékezetében. A *Boldog idők*ben rajzolt hiteles képet a századforduló korabeli nagyenyedi diákéletről. „Ó, öreg kollégium, elmegyek hozzád az ifjúságomért!” — szakadt fel belőle a sóhajtás esztendőök múlva, 1922 októberében, mikor Bethlen Gábor iskolája 300. évfordulójának megünneplésére készülődött az erdélyi magyar társadalom.

Érettségi után folytatni szerette volna tanulmányait. Önéletrajzában mondja: „A jogra Budapesten iratkoztam be, és egyetemi tanulmányaimat ott — nem fejeztem be, ellenben négy esztendő alatt az életnek olyan mélységeit és magasságait ismertem meg, hogy azt a nyomorúságot, amit ezért a tudományért tandíjként megfizettem, sohasem fogom sokallni” (Magyarság Évkönyve, Budapest 1925). Valójában mindössze két félévre iratkozott be egyetemi hallgatónak. Míg vissza nem került szülővárosába, hosszabb-rövidebb ideig Kassán, Orosházán, Földeákon s talán más alföldi városokban tartózkodott. Dolgozott a fővárosi statisztikai hivatalban, beállt gyógyszerész-gyakornoknak, — és ekkor volt először igazán szerelmes. Ezek a legzaklatottabb, de egyben a legélménygazdagabb évei: ismerkedik a valósággal. Egy Böske nevű leányhoz írt leveleiben ilyen részletekre bukkanunk: „Akik az életet hamar akarják megismerni, hamar megvénülnek. Én hamar megismertem, s ha testileg nem is, lelkileg hamar megöregedtem... Nem is csak az élet öregít meg. Minden ember a bölcsőbe magával hozza tempe-

ramentumát.” Majd: „Rajongok minden szépért, minden jóért. De miért van az, hogy mikor a legszebb palotát nézem, az állványról lezuhant munkások húscafatjait látom? Miért van az, hogy más ember gyönyörködik egy csodaszép asszony ezerforintos toalettjében, — s én tudom, hogy az urának egy évre nincs kétezer forintja, s az asszony helyén egy sáros rongyú piszkot látok?” A társadalmi igazságtalanságok számonkérésére készülődő író tekint bele így a világba.

1914-ben besorozták katonának, de „általános testi gyengeség” miatt rövidesen szolgálatra alkalmatlannak nyilvánították. Hazakerül Dicsőszentmártonba, — városi számvevő lesz belőle. Az előkelőség gyanakvó fanyalgással fogadja „a bába fiát”, de az ifjúság és a felvilágosultabb értelmiség köreiben gyorsan barátokat, híveket szerez magának nem mindennapi tájékozottságával, egyéniségének varázsával. Ettől kezdve ez a város élete eseményeinek — harcainak, akarásainak, kudarcainak — színtere.

Az akkori Dicsőszentmárton a Küküllő menti lecsúszott földbirtokosok, gőgös dzsentrik, dühöden-dilettánsan politizáló vidéki kisurak, műveletlen nyárspolgárok, minden rendű és rangú kétes egzisztenciák székhelye. Megyeközpont, de tulajdonképpen inkább nagyközség, — s végeredményben egy Mikszáth-regény színhelye is lehetne. Olyan, ahol leginkább vendéglői kártyacsatákban meg jótékony célú nőegyleti rendezvényekben robbannak ki az energiák.

Az érlelődő forradalom rengései azonban 1918 őszén itt is mozgást támasztanak. Megalakul a Nemzeti Tanács, melyben természetesen a radikálisok viszik a hangot. Közéjük tartozik Sipos Domokos. A Károlyi-kormány haladó gondolkodású új főispánt akar a megye élére állítani, aki egyaránt népszerűségnek örvend a román, magyar és szász lakosság előtt. S legkomolyabb esélyei — úgy tűnik — épp a huszonhat éves Sipos Domokosnak vannak. Az eseményt az író önéletrajzában is megemlíti: „Közben vármegyémben progresszív irányú publicisztikai működést fejtettem ki. Ez és a nemzetiségi kérdésben elfoglalt s a megyében közismert

álláspontom volt az oka, hogy 1918-ban, az emlékezetes aradi tárgyalásokon, Kisküküllő megye főispáni állására nézve személyemben állapotok meg. Kinevezésemre már nem kerülhetett sor.” Az eseményeknek az 1918. december 1-i gyulafehérvári határozat más irányt szabott.

A regényhős magánéletében is fordulat következik be: 1919-ben megnősült. Felesége, Komáromy Graciána, a meghitt családi légkört biztosítja számára.

Sipos Domokos az új történelmi helyzetben a legelső között ismeri fel, hogy hol a helye és mi a tennivalója. Publicistaként, tollával szegődik a közügyek szolgálatába. Nem kerget illúziókat, — a munka és helytállás programját hirdeti. „Magunkra — tehát a magyar tömegekre — nézve pedig legfontosabb kötelességnek tartottuk: dolgozni!” — írja később önéletrajzában. A kisebbségi viszonyok között eszményképe az a politika, „mely Erdélynek a gondolatszabadság eszméjétől megszentelt földjén senki ellen nem rejt magában támadást, hanem nyílt egyenességgel csak a maga tisztességes jussát követeli. Az a politika, mely a nép lelkes öntudatából fakadva, az egész nép boldogulásáért állítja sorompóba bajnokait, s ezen az úton haladva megtalálja más népekkel az egymás életfeltételeit nem romboló békés, alkotó együttélés lehetőségeit” (*Új esztendő*. Kisküküllő, 1922. január 1.). A tisztán látó demokrata értelmiségi szavai ezek. Olyan időkben, amikor az uralkodó osztályok és a népellenes pártok sajtója fékevesztett nacionalista uszítással igyekezett elterelni a figyelmet a megoldatlan társadalmi problémákról; amikor az erdélyi magyarság retrográd vezető rétegei passzív rezisztenciával meddő begubózásra bujtogattak, Sipos Domokos Dicsőszentmártonból cselekvő állásfoglalásra mozgósított, a „békés, alkotó együttélés lehetőségeit” hangsúlyozván.

1921-ben a dicsőszentmártoni Erzsébet Könyvnyomda Rt. ügyvezető igazgatója lett. Vezetése alatt művelődéstörténeti jelentőségű vállalkozásokra merészkedett a kis vidéki tipográfia. A Petőfi-centenárium alkalmával 5000 példányban kiadták a költő összes verseit. Ugyancsak itt jelent meg Áprily Lajos *Esti párbeszéd*

című verseskötete. S a nyomda tulajdonában volt a Kisküküllő című hetilap, melynek Sipos éveken át felelős szerkesztője. Jobban mondva: mindenese. A kortárs Szentimrei Jenő csöppet sem túlzott, mikor ezt írta: „A Kisküküllőnek ez a fénykora. Országos figyelem középpontjába került a négyoldalas lapocská. Kolozsvári, marosvásárhelyi, aradi, nagyváradi tekintélyes napilapok hivatkoznak rá, idéznek belőle, mintha országos fórum volna. Pedig az egész lapocskát az első szótól az utolsóig, néha még a hirdetéseket is, ugyanaz a toll írja, a Sipos Domokosé” (*Sipos Domokos kettőtört élete*. Előszó a *Vágtat a Halál* című kötethez. Kolozsvár 1927).

A „vidéki jakobinus” valóban olyan szenvedéllyel és erőbedobással csatázik lapja hasábjain, mintha egy sok ezres példányszámú fővárosi orgánus hangadója volna. Belelát a hivatalos körök politikai vegykonyhájának titkaiba, a reakciós pártok kártyáiba s nyílt szókimondással juttatja kifejezésre a maga különvéleményét. A Romániában élő magyar néptömegek érdekeiért, jogainak elismeréséért száll síkra félreérthetetlenül fogalmazott vezércikkeiben. Az Averescu-kormány bukása kapcsán írja: „Az a letagadhatatlan tény, hogy a már két és fél év óta tartó élénk politikai küzdelmek alatt egy párt sem gondolt komolyan a kisebbségi nemzetek politikai jogainak elismerésére és biztosítására, világosan jelzi a román politikai pártok irányvonalait...” „Az állandóan csatasorban álló pártok vezetői országszerte vád- és védbeszégeket váltanak egymással, amelyeknek lényege mindig az egymás politikai integritásának kétségbevonása. Nem elvi, hanem személyi alapokon nyerik és vesznek a közhatalmat, ami a személyeskedő pártusát állandóvá teszi s a közmorált meglazítja.” Úgy véli, a kibontakozás csak akkor következhetik be, „ha majd nálunk felülkerekedik a nép igazi politikája”, amely a dolgozók „jogát, kenyerét gyarapítja s életét már e földön boldogabbá tenni igyekszik” (*Kormánybukás*, Kisküküllő, 1921. december 9.). Ezek a megnyilatkozások jó adag elvont képzelgést is tartalmaznak. Sipos Domokos mégiscsak egy vidéki megyeszékhely atmoszférájában

élt, s mindemellett politikai nézetei nemegyszer költői álmódzásokkal keveredtek. Tagadhatatlan azonban, hogy radikális humanizmusa, demokratizmusa révén sok kortársánál világosabban ítélte meg az eseményeket. A román néppel való testvéri együttélésben látta a romániai magyarság békés, termékeny jövődjének útját; erre a valóságra figyelmeztette olvasóit szüntelenül. Az elsők között ismerte fel a reális, egészséges nemzetiségi tájékozódás távlatait.

A közvélemény alakításának igényével forgatta újságírói pennáját; *Rovás* című jegyzet-rovatában frissen, szenvedélyesen reagált a közügyi, művelődési eseményekre és jelenségekre. Végig harcban állott szülővárosa öntelt helyi hatalmasságaival, a reakciós-konzervatív ízlés képviselőivel, a haladás ellenségeivel. Irodalmi estet szervezett Dicsőszentmártonban — Berde Mária, Molter Károly, Ligeti Ernő, Nyíró József és mások felléptével. (Ő maga *Hazafelé* című novelláját olvasta fel.) S ez a „destrukció” jelentékeny sikert aratott; ellenfelei fogcsikorgatva olvashatták a Kisküküllőben: „...Önök kénytelenek lesznek bevallani nyíltan vagy titokban, hogy az ütemet én adtam s a kultúrstandardot, a nívót itt én diktálom” (1922. június 4.). Amikor viszont a Protestáns Nőegylet ellen-irodalmi estélyt szervez, főképp a Pásztortűz írónak szerepeltetésével, miközben elismeréssel szól az igazi tehetségekről (Reményikről például), nem mulasztja el hangsúlyozni: „Ez az estély ugyanis valósággal önti magából azt a politikumot, amelyet én az irodalomban nem szeretek látni” (uo.). Makkai Sándor előadására céloz elsősorban; arra a türelmetlen hangra, mely „egyetlen álláspontnak” követel érvényt. Ezzel szemben emeli ki az előző, „progresszívnek nevezett és nemzetközinek csúfolt” est értékét, azét, amelyen székely népbaladák, Ady-versek s valódi tehetséggel megírt új novellák, költemények arattak sikert.

Támadások kereszttüzeiben áll, mivelhogy maga is folyton támad: az igazi kultúra és a humánus ügyét képviseli. Tompa Lászlóhoz írt egyik levelében így számol be helyzetéről: „A mindennapi élet apró-cseprő kellemetlenségei egyszer-egyszer levernek, elszomorí-

tanak, pedig én nagyon régen megszoktam már, hogy en garde támadó állásban legyek éjjel-nappal. Ez azt jelenti számomra, hogy a meggyőződéshez való ragaszkodás, annak minden vonalon való kinyilvánítása miatt tulajdonképpen engem támadnak; az már a magamfajta ember külön szerencsétlensége, hogy kívülről olyan képet mutat a játék, mintha én volnék az állandó támadó. — A dicsőszentmártoni estélyből a Pásztortűz nagy erkölcsi tőkét igyekszik kovácsolni. Mondom Neked: kivéve a legszűkebb s általában joggal »küküllői curzus«-nak nevezett társaságot (2—3 arisztokrata, néhány dzsenteri), mindenki megrettent a tónustól, mely az udvarhelyihez képest Makkain keresztül nagymértékben erősebb »keresztény nemzeti« volt...” (1922. június 12.) Gyilkos gúnyjal válaszolt a sanda megjegyzésre, miszerint az általa oly színvonalasnak — s hazai veretűnek — minősített irodalmi esten az „írók és művészek egyaránt inkább a nemzetközi humanisztikus felfogásokat iparkodtak érvényre juttatni ...” Nyílt levelét bizonyos Rothmüller úrhoz címezte (Molter Károlytól kölcsönözte a figurát, de valóságos személyre célzott általa), s ebben megsemmisítően mondott ítéletet a maradi elfogultságok fölött.

Benedek Elek védelmében kellett legélesebben megütköznie a dicsőszentmártoni társadalom úri hangadóival, a „hét magyarok”-kal. Ugyanis a megyei Gazdasági Egyesület választmányi gyűlésén szám szerint heten a Sipos Domokos által szerkesztett Kisküküllő ellen bojkottot hirdettek, minthogy az közölte Benedek Elek *Kié a jövőendő?* című írását, mely — úgymond — tendenciájában „a birtokos osztály elleni izgatást” rejt magában, a méltóságos urakat pellengérré állítja, miközben a „harisnyásokat favorizálja”, egészében progresszív irányú, s ily módon megbontja „a magyarság érzelmi egységét”. Sipos kitüntetésnek tekinti, hogy állást foglalhat a kiváló író mellett. Egyetlen szóval sem mentegeti Benedek Eleket, sőt: többször aláhúzza az inkriminált írásban megfogalmazott igazságokat. Szemébe vágja ellenfeleinek: róluk szól az író, amikor a múlt dicsőségén kérődző, vak és konok méltóságosok-ról annyi megvetéssel beszél. Fölényesen, igaza tu-

datában érvel. „Mosolyogtam azon, hogy bolsevikinek kiáltottak ki az 1918-as forradalomban való részvételem miatt” — írja. Majd így folytatja: „...mosolyogtam azon, hogy faj árulónak nevezett egyik úr, mert gyermekkori román barátommal még most is levelezni merek...” Befejezésül megállapítja: „A világ halad a maga útján, mi vele megyünk, aki nem akar jönni, lemarad, — de hasztalan kiabál a menőkre gyilkost” (*Ahol Benedek Eleket rossz magyarnak tartják*. Kisküküllő, 1922. június 2.). Noha ezúttal is tulajdonképpen rajta akartak ütni, ő a legkevésbé sem személyeskedik. Elvi harcot folytat. A kicsinyes torzsalkodások, groteszkül provinciális klikk-küzdelmek közepette is meg tudta őrizni erkölcsi sérthetlenségét, jellemének egyenes tartását. — A regényhős vidéki tollharcaiban van valami megejtő romantikus lelkesültség. Ez egyik legrokonszenvesebb vonása.

Elismerést, további küzdelemre biztató figyelmet végül is onnan kapott, ahonnan talán a legkevésbé várta akkor: a falu népétől. A gogánváraljai református egyházközség megválasztotta világi képviselőjének. Költői szárnyalású nyílt levélben mondott köszönetet a megtiszteltetésért. „Atyámfiai, kiket még személy szerint nem ismerek, míg otthonotokban tisztelhetnék beneteket, izenem: míg tollam egy mondatot le tud írni, míg szám egy szót ki tud ejteni, egyetlen gondolat irányít. E gondolat: minden erőddel munkáld néped javát!” (Kisküküllő, 1922. június 4.)

Ezekben a napokban írja Tompának: „Regényem lassan halad. Nincs még mindig az a bizonyos »epikai nyugalom«, ami kellene hozzá. Lázasan dolgozom néhány novellán. Még a nyáron ki akarok adni egy füzetet 12 novellával a Templomrabló, a Vízkórságos halála, a Hazafelé fajtából” (1922. június 12.). Mindemellett egyre többet betegeskedik; lassan őrlő tüdőbaja kínozza. A lapszerkesztő és közíró Sipos Domokos kénytelen levonulni a pályáról. Tompa Lászlóhoz intézett levelében ilyen sorokra bukkanunk — egyre gyakrabban: „Megbocsáss, hogy nem válaszoltam azonnal leveledre, de 10 napig megint lázasan feküdtem. Szomorú sors. Látom, hogy nem kerülöm el a szanatóriumot”

(1923. január 31.). Majd: „Ritkán írok, mert sokat betegeskedtem egész télen. (Ezt már elsírtam egynéhányszor.)” (1923. március 9.). Az írói indulás izgalmával ismerkedő Sipos Domokos életéből alig öt esztendő van még hátra.

*

A „füzet” — vagyis az első novelláskötet — 1922 végén jelent meg, az Erzsébet nyomda gondozásában. Címlapját Dezső Miklós, a szerző egykori enyedi osztálytársa rajzolta. Alatta olvasható a szöveg: *Istenem, hol vagy?!* Novellák. „Kaláka” kiadása. Cluj—Kolozsvár, 1922.

Mint Szentimrei Jenő megjegyzi, ez esetben a kiadói jelölés „költői túlzás”. A Kaláka betéti társaságot Benedek Elek, Kós Károly, Nyíró József, Paál Árpád, Szentimrei Jenő és Zágoni István alapította 1921-ben, a Vasárnap című néplap fenntartása végett. Hogy a munkatársak könyveit a közönség ne lássa „talált gyermekeknek”, ezzel a félig-meddig megbélyegző jelzéssel: „a szerző kiadása”, — hát nevet adtak az újszülöttnek. „Ilyenformán jelentek meg a Kaláka »kiadásában« a Sipos és a Szombati-Szabó István könyvei, melyeket azonban a szerzők nyomattak ki és adminisztráltak a maguk költségén.”

Az év utolsó napján már íródott a levél Székelyudvarhelyre: „Kedves Laci! Halmágyi Samu útján küldtem Neked egy példányt most megjelent novelláskötetemből. — Kérlek — ha nem esik nehezedre —, légy szíves, írd róla egy olyan 3 tárcában kritikát az Ellenzéknek. Súlyt helyezek rá, hogy én is, a közönség is a Te tolladból halljon véleményt a könyvemről, s ha esetleg temetés lesz, legyen első osztályú, ne olyan Indig Ottó által rendezett bővli. — Néhány hónap múlva kirukkolok a regényemmel, azt hiszem, ez a novelláskötet azért nem ártott. A közönség mégis előre kap ízelítőt, hogy mit akarok és hogyan szeretem az embert, a hazát (Hazafelé) és az életet” (1922. december 31.). Tompa kritikáját hamarosan közölte is az Ellenzék; a január 26-án keltezett levél már köszönettel nyugtázza az elismerést. Benedek Elek a Keleti Újság

1923. február 22-i számában írt Sipos könyvéről, kiemelve a *Hazafelé* című novellát, mely a szülőföldre való ragaszkodást fejezi ki erőteljesen. Bodor Aladár az Élet és Irodalomban ugyancsak a *Hazafelé* emelkedett humánusát, időszerűségét hangsúlyozta. (A román és a magyar nép testvériségéről szóló novellát rövidesen lefordították román nyelvre is *Spre casă* címmel. Komoly megbecsülésről tanúskodó jegyzet nyújtott tájékoztatást az író személyét illetően.) Molter Károly — sorrendben elsőként — a marosvásárhelyi Tükörben méltatta Sipos könyvét. Érdekes idézni a kitűnő szemű bíráló cikkéből: „Legtöbb írásában bujkál, sőt a témavezetés végén vakmerően ütközik elő a nyomorúság pártján döntő humánus...”; „Sipos mindenütt megtalálja ezt (ti. »a nyomorból is fölcillanó drágakövet, a bűnből mentésre érdemes csirányi jót») és naiv boldogsággal mutatja föl olvasója előtt a szeméten talált gyöngyöt vagy a rút szenvedélyek harcából kimentett emberméltóság zászlórongyait.” Az alkok cselekedetei — mondja — „korukba illően túlfűtöttek, nyugtalanítók és problémákra döbentők”. Elismeréssel beszél a fiatal író határozott szerkesztőkészségéről, nyelvi erejéről (*Istenem, hol vagy?! 1922. december 31.*). Egy itthon ismeretlen nevű kritikus Bécsben számol be a kötetéről, s felfedezi Siposban — sokakat megelőzve — a lírikust.

Az *Istenem, hol vagy?!* legjobb darabjai valóban „problémákra döbentő” írások. A társadalmi kérdések iránti fogékonyság személyes élményekben gyökerező alkati vonás Siposnál; tudatos érdeklődéssel fordul az elesettek és megkínzottak, a nyomorban tengődők és bűnbe kergetett szenvedők sorsa felé. Igaz, nemegyszer érdes naturalista nyerseséggel ad hangot lázadó indulatainak; a szenvedély izzása helyenként éppenséggel lihegésbe fullad, de már itt érvényesülnek szemléletének és művészi érzékenységének sajátos jegyei. A tragikumhoz való vonzódás, a sötét színek kedvelése mindvégig uralkodó motívum novellisztikájában. Úgy látszik, arra rendelte sorsa, hogy elsősorban az élet árnyékos oldalait figyelje, rajzolja. Elég, ha csak a pályadíjnyertes *Templomrablóra* vagy aztán a *Kará-*

csonyesténre, *A kastélytető fellángolra*. — kötetének legjellemzőbb írásaira — gondolunk.

Felkavaró, sőt lázító volt az első Sipos-novellákból kicsendülő hang. Észrevették ezt a korabeli polgári irodalomkritikusok is; egyikük így fogalmazta meg véleményét: „...Az író rideg, néha kegyetlen iróniával bánik alakjaival; néha mintha arra törekednék, hogy meglepő különködéseivel minél eredetibb, valójában minél kellemetlenebb legyen olvasójára nézve”. (Hartmann János: *Novellák*. Napkelet, 1923, 467. l.). Az olvasók kellemetes szórakoztatása tényleg nem tartozott Sipos Domokos törekvései közé. A *Jövő Társadalma* első számában közölt nyilatkozata (*Levél a szerkesztőhöz*) pontosan kifejezi szándékát: „Nem vagyok tudós szociológus, határozott munkakört nem vállalhatok a folyóiratban, de lesznek kérdések, amikhez mint író hozzá fogok szólni és szívvel-lélekkel fogom »destruálni« a vallásosság köpenyébe bújt álszenteskedő önzést, a hazafiasság zászlajába burkolódzó uszítást és a nemzetiesség hímes palástja alá takarózó kizsákmányoló tendenciákat.” Forradalmi megnyilvánulás ez, kétségtelenül.

Annak idején a *Templomrabló* miatt azonnal a vallásgyalázás vádját dobták feléje. Hasonló riadalom keletkezett a *Hazafelé* körül; akadtak, akik kihívásnak tekintették ezt a forró nép- és szülőföldszeretetről, testvéri megbékélésről valló remek novellát. Tabéry Géza írta *Emlékkönyvében*: „...Emlékszem... milyen felszisszenést váltott ki azóta jobb hazába költözött társunk, szegény Sipos Domokos egyik novellája... Sipos Domokos megértette és olvasóival megértette a haditörvényszéken és honvédelmi erkölcsökön felülemelkedő, sodró vágyakozást, az anyaföld emberi szerelmét a militarizmus csizmájába dugott diszciplináris honszerelem rovására. Írói készsége nem hagyott kétséget a gondolat merészségével kapcsolatban: aki ezt az írást elolvasta, lehetetlen volt oda nem állania a máshol dezertórnek számító székely hazatérő igaza mellé.” S hozzáteszi Tabéry: „Az erdélyi irodalom — sokszor úgy érzem — valahogyan a Sipos-novella körül keletkezett véleménymegoszlások kis örvényeiből született tuda-

tosan külön életté, mint Aphrodité a tengernek habjaiból” (*Két kor küszöbén*, Bukarest, 1970, 282. l.). Móricz Zsigmond klasszikus értékű háborúellenes novellái erdélyi párjának is nevezhetjük Sipos Domokos *Haza feléjét*. S a korabeli román prózairodalomban Liviu Rebreanu szólaltatta meg ilyen elemi erővel a katonazubbonyba öltöztetett szegény emberek békevágyát.

Nyugtalanító realista hűséggel, humanista együttérzéssel tárta fel az emberi szenvedés mélységeit a *Karácsony estén*ben. Molter Károly szerint „a szolgáltság egész lelki nyomora sír felénk” ebből a pár oldalas írásból, — s ha párhuzamokat keresünk, akkor ismét Móricz Zsigmond nevét kell leírnunk; a *Karácsony estén* Jánosáról, már arányaival is, a *Boldog ember* hőse, Joó György jut eszünkbe (miként a későbbi *A csoda* az Árvácskát idézi emlékezetünkbe). Sok más novellához hasonlóan, a *Karácsony estén* is leginkább társadalmi látletnek fogható fel. Az író erkölcsi felelősségérzettel fogalmazza művészetté valóságélményeit.

Messzebbre — a forradalmi lazításig — jut el viszont *A kastélytető fellángol*. Igaz, a novellabeli főúri kastély ellen fellépő parasztokat inkább a rombolás vak ösztöne vezérli; anarchista indulatrobbanás ez, s nem szervezett harc, de benne feszül a falu elnyomott népének minden panasza, a számonkérés minden szenvedélye. Hogy e „téma” milyen mélyen élt Siposban, bizonyoság rá tervezett — sajnos, befejezetlenül maradt — *Vidéki forradalom* című regénye, melyben ugyanez a mondánivaló szélesebb epikai síkon, átfogóbb ábrázolásban jutott volna kifejezésre. A regénytöredék így is a szerző messze-távlatú társadalmi-politikai szemléletének alakulására vet fényt. (Egy mondat az 1925-ben írt önéletrajzból: „Vidéki forradalom című regényemnek Budapesten keresek kiadót.” Kiadó azonban nem találtott — itthon sem. Valószínűleg politikai megfontolások folytán.) „A regény nagyon oktobrista — tájékoztatja bizalmasan Tompát 1925. július 26-án. (1925 januárjában a Keleti Újság *Gátszakadás* címmel közölt belőle részleteket.)

Az irodalomtörténet mai kutatói Sipos Domokos első novelláiban expresszionista jegyeket is felfedeznek.

Sóni Pál egyik tanulmányában (*Újító kísérletek a romániai magyar prózában 1919—1924 között*. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1968, 2. sz.) a belső monológ expresszionista színezetéről tesz említést, például a *Templomrabló*ra utalva. S rámutat a helyenként érvényesülő avantgarde hatásokra is (*A vízkórságos halála*). A Dicsőszentmártonban, vidéki elszigeteltségben élő író, íme, igyekezett magáévá tenni kora újító művészi törekvéseit, mintegy igazolván szellemének mozgékonyágát, frissességét. Az indulás küzdelmes éveiben egész irodalmunkra jellemző ez a sokirányú nyitottság, a tájékozódás európai látóhatárokhoz igazodó rugalmassága. A provinciális betokosodás, a regionális kiszikkadás ellen e korszak legjobbjai haladó eszmeáramlatok és újító művészi vívmányok meggyökereztetésével védekeztek.

Következnek aztán az újabb Sipos-novellák, egyéb írások; nevet szerzett magának az *Istenem, hol vagy?!* szerzője, a lapok állandó kézírathíányban szenvednek, kereslete van ekkor Erdélyben a jó prózának. Csakhogy ugyanakkor már az író tüdejében lakozó kór is szorgalmasan végzi a maga romboló munkáját. Sipos Domokos apósa szovátai villájában tölti a nyári hónapokat, egy időben pedig a nagyváradi tüdőszanatóriumban ápolják.

Írásai főként a Pásztortúzban, a Napkeletben, a Vasárnapi Újságban látnak napvilágot. A Pásztortúz közli *Zokog a porszem* című egyfelvonásosát (különös műfaji megjelölése: „Suta tragédia egy felvonásban”), a kisebbségi sors létbizonytalanságában vergődő néptanító megrázó drámáját. Ugyanakkor lecsöndesedett, kiegyensúlyozott magánéletét egy távolból jött üzenet kavarja fel pillanatokig: ifjúkori szerelme, Böske üzeni Magyarországról, hogy nem ment férjhez, még mindig várja őt; családja olyan anyagi helyzetben van, hogy le tudnák küldeni a Riviérára, ahol biztosan meggyógyulna.

Mióta megvált a nyomdaigazgatástól, lapjától, állandó állása nincsen. A Keleti Újsághoz szegődik el aztán, fix fizetésű külső munkatársnak. Havonta legalább négy cikket és helyi híreket kell szállítania. Kötelessége a hirdetések felhajtása is. Szovátáról Kuncz Aladár-

nak küldött levelében így számol be állapotáról: „Egy-két órát mindennap dolgozom egy regényen s előre irtózom, hogy 6 hét múlva vissza kell mennem abba a szörnyű Dicsőszentmártonba, ahol egyetlen »szellemi hinterlandom« 5 éves fiam s egy spicc kutya, s ahol ha 100 évig élnék s közben a Kisfaludy Társaság tagjává választ, Nobel-díjat nyerek, sőt az EIT-nek is tagja leszek, a »Jó volna férjhez menni!« leányegylet méltóságos elnöknője akkor is gondolkozni fog, hogy vajon comme il faut dolog egy ilyen embert felkérni a húshagyókeddi piknikre konferálni. Mert jó dolog erdélyi magyar írónak lenni” (1925. július 13.) A méltóságos elnöknők és egyéb helyi hatalmasságok tehát valószínűleg olvasták egyik-másik novelláját. Esetleg *A kastélytető fellángolt* is. Végső fokon meg kell értenünk, hogy Sipos Domokosból nem kívántak prófétát csinálni szülővárosában. Ha otthon a húshagyókeddi pikniken nem konferálhatott is, az elismerés mégsem került el őt teljesen: bevásztották a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság tagjai közé. (A kolozsvári Erdélyi Irodalmi Társaság konzervatív tagsága azonban háromszor vetette vissza a személyére vonatkozó ajánlást. Szentimrei Jenő jegyzi meg: „Helyette olyan új tagok kerültek be, akiknek a jelölőkön kívül a nevét sem hallották irodalmi körökben.”)

A Kuncz Aladárhoz intézett (előbb említett) levélben részletesen kifejti véleményét az Ellenzék viharokat kavarázó pályázatáról. A lap, melynek jól szerkesztett szépirodalmi melléklete ez idő tájt oly fontos szerepet töltött be a romániai magyar irodalom szervezésében, pályadíjakat tűzött ki erdélyi tárgyú történelmi regényre, majd hosszabb novellára. Sipos Domokos szerződtetett munkatársa az Ellenzéknek, s a pályadíj is jelentős összegnek látszik: huszonöt és tízezer lej. Elhatározta, Budai Nagy Antalék felkelésének megelébenítésével jelentkezik a pályázaton.

Lázasan kezdett hozzá az adatgyűjtéshez, a Zsigmond-korabeli erdélyi társadalmi viszonyok tanulmányozásához. Forrásmunka Dicsőszentmártonban és Szovátyán nemigen állott rendelkezésére. Az enyedi kollégium költő-tanárával, Áprily Lajossal folytatott leve-

lezést ebben a kérdésben; a könyvtárból szeretett volna néhány fontos kordokumentumot kikölcsönözni. Így keletkezett a *Vajúdó idők küszöbén* című elbeszélése, mint Szentimrei írta: „ez a torzóban is nagyszabású erdélyi hősköltemény”. A bíráló bizottság az első díjat megosztva Sipos Domokosnak és Berde Máriának ítélte oda. Dicséretben részesült Makkai Sándor, Kacsó Sándor, Finta Zoltán.

Kezdetben regénynek tervezi a *Vajúdó időket*. Elgondolásáról — s általánosságban írói törekvéseiről, műhelyének „titkairól” — egy Tompa Lászlóhoz írt terjedelmes levélben vall kimerítően. „Kitaláltad — mondja — a *Vajúdó idők küszöbén* című novellát én írtam. [Az Ellenzék nevek nélkül, sorban közölte a beérkezett pályaműveket. Elbíráláskor a közönség véleményét is figyelembe akarták venni.] — A Te vívódó lelked megérezte, hogy ezzel a témával én viaskodtam. — Hidd el, hogy a kor vergődését s benne egy ember tragédiáját én, aki egyéni balsorsként férfikorom legszebb idejében egy betegség terhét... s egyéni érvényesülésem összeomlását (1918-ban egy hajszálon múlt, hogy főispán nem lettem) is szenvedem, — jobban tudom érzékelni, mint a pepecselő nyugodtak... Regényt akartam én ebből írni. Ne feledd, hogy míg a többiek túlon túl ismert korban szerepeltetik alakjait, én Erdély históriájának (azt hiszem, szándékosan) ismeretlenül kapott részét elevenítem meg, s valósággal megelevenítem. Egy-két névből, egy-két dátumból, mert ennyi az egész, amit a história feljegyzett, élő alakot és lüktető, étellel teli kort teremtek, melyben megszületik Erdély történetének... legnagyobb eseménye... És nem veszed észre, hogy ez a kor milyen véres étellel függ össze a mával? (A szociális problémák még ma sem teljesednek itt be...) ... Mondom, regényt akartam írni ebből a témából, de amikor a koncepcióval megvoltam, megbuktam a részleteken... Igaz, ennek a novellának van egy nagy hibája. Igen érzik rajta az élet szaga! De tehetek én róla, hogy csak akkor írok, amikor mondanivalóm már valósággal szúrja, vágja szívemet és lelkemet?” (A levelet — eligazító magyarázatokkal — Kicsi Antal közölte az Utunk 1970. de-

cember 25-i számában *Ahogy az író látta saját alkotását* címmel).

Végeredményben Kővári László könyvén kívül alaposabb forrásmunkákhoz alig juthatott hozzá. (Bizonyára anyagi okok is közrejátszottak ebben, nemcsak az elszigeteltsége. Egy alkalommal kénytelen volt bevalani, hogy nem tudott egy akkori szobát bebútorozni, egy asszonyt felöltöztetni stb.). Mégis ő mutatott rá elsőként irodalmi szinten a mozgalom valódi jelentőségére. Noha a bíráló bizottság Sipos írásáról szólván megjegyezte: „...a kollektív törekvések átértékelése háttérbe szorította az egyes alakok jelentőségét”, és a vékony szövésű szerelmi történetet is többen kifogásolták (egyedül Benedek Elek érezte úgy, hogy Nagy Antal és Lépes Anna szerelmének rajza „kis irodalmi remek”), — egészében egyetérthetünk a *Vajúdó idők küszöbén* egyik mai értékelőjével, Kozma Dezsővel, mikor ezt állapítja meg: „Másfajta múltba fordulást jelentett ez, mint amilyennel a gomba módra szaporodó, valósággal irodalmi divattá váló történelmi regényekben, novellákban találkozunk” a húszas-harmincas évek romániai magyar szépprózájában (*Sipos Domokos*. Igaz Szó, 1965. 11.). Tudatosan figyelmeztető szándékkal tűzte ki célul Sipos fél évszázaddal ezelőtt Budai Nagy Antalék emlékének ébresztését. Kós Károly a maga *Budai Nagy Antalának* 1963-as kiadásához írt utószavában megemlíti, hogy Sipos Domokosnál találkozott először — „felejthetetlenül, de akkor még következmények nélkül” — az egykori népforradalommal és annak vezérével. A *Vajúdó idők küszöbén* szerzője így értelmezte az „erdélyiséget”, — olyan időkben, amikor sokan visszaéltek ezzel a fogalommal. „Az erdélyi szellem mai napig küzd a Rákóczi György szellemi utódaival, s a szabad gondolatot ma is ledobatná nem egy püspök a kolozsvári templom tornyáról s a fehérvári-ról is” — írta Kuncz Aladárnak egyik levelében (1925. július 13.). Önéletrajzi jegyzetének tömör mondatát, miszerint „Írásainak jellemzője a drámai erő, transzszilvanizmus és progresszív világnézet” — csak akkor értelmezzük helyesen, ha kellő összefüggések között, ebben a gondolatkörben mérlegeljük szavait.

Az 1925-ben írt önéletrajz eme közlését: „Sajtó alatt van Vajúdó idők című novelláskötetem” — elsiettetnek kell tekintenünk. Csak Sipos Domokos halála után jelent meg a könyv, az Erdélyi Szépmíves Céhnel, ezzel a kiadói tájékoztatással: „Ezt az elbeszéléskötetet a nemrég elhunyt erdélyi magyar író maga rendezte sajtó alá az Erdélyi Szépmíves Céh számára...” Az az igazság, hogy jó ideig húzták-halogatták a kötet kiadását, pedig olyan kitűnő novellák kaptak benne helyet, mint *A csoda* és a *Rettenetes angyal*. (Utóbbit a Korunk 1928. februári száma is közölte, megjegyezvén: „A kitűnő erdélyi magyar író hagyatékának egyik legjobb darabja.”) Mindkét novellában Sipos progresszív humanizmusa érvényesül maradéktalanul. A szegénység mélyrétegeibe száll alá, hogy onnan hozza felszínre az emberiesség keservekben kigyöngyözött példáit. Igaz, szentimentális hangzatok is szóhoz jutnak olykor novelláiban — még a legsikerültebb Sipos-írások sem mentesek valami elvont, keresztényi szeretetvágytól. A Korunk minősítését azonban megalapozottnak fogadhatjuk el: alig van Sipos Domokosnak egyénisége tulajdonképpen tartalmaira, művészi látására jellemzőbb novellája, mint a *Rettenetes angyal*. És — tegyük hozzá — a kis suszterinas történetét elbeszélő *A csoda*.

Már a korabeli kritikusok közül többen szóvá tették, hogy novellái gyakran a regény felé törnek: szélesebb kifejtést igénylő témákat szorít bele a pár oldalas novellaforma vázába. (Kovács László a *Vajúdó idők* kapcsán — Erdélyi Helikon, 1928. 547—548. 1. — utalt erre nyomtatékosan.) Életkörülményei indokolnák, hogy még a regénytervei is torzóban maradtak? Ne mellőzzük a kétségtelen tényt: végig a halál árnyékában és megélhetési gondok közepette, folyton lázas sietséggel dolgozott; a kiérlelő nyugalom soha nem adatott meg számára. Türelmetlenül törekedett mondanivalójának gyors kivetítésére. Ezért lehet igaza Sárközi Györgynek, mikor a *Vajúdó idők*ről szóló kritikájában művészi fogyatékoságként említi: „Nyilai nem mindig találtak célba” (Nyugat, 1930. január 1.). De Sárközi meglátta azt is, hogy Sipos Domokos „...becsületes magyar író volt, aki aranyak helyett csak betűket hagyott örök-

ségül”. Ezekben a betűkben megszenvedett igazságokat mutatott fel kortársai előtt, és a Sipos-hagyaték java része ma is egy vajúdó történelmi korszak mélyebb, egyetemesebb valóságába enged bepillantást. Ion Chinezu irodalomtörténetében (*Aspecte din literatura maghiară ardeleană*, 1930) éppen a regionális kisszerűség vádjá alól menti fel Sipost, mondván: novelláiban „ott küzd a vágy: mélyebb és átfogóbb értelmét találni meg a helyi jelenségeknek — annál, amit a látszatok kínálnak, s amelyet oly gyakran összetévesztenek a valóságos oksági viszonyokkal”.

1925 szeptemberétől kezdve már inkább csak újraközölt írásokkal jelentkezik a sajtóban. Kuncz Aladár kérésére 1926-ban az Újságíró Almanachnak még megírja a *Két zsoldost*, — és szemérmes őszinteséggel sürgeti a honoráriumot: „Szükségem volna erősen a pénzre.” Előbbi levelében ugyancsak anyagi helyzetéről vall Kuncznak: „... bizony, rám fér a pénz, mert már régen nem vagyok az Erzsébet nyomda igazgatója, amint Te gondold. Minden jövedelmem az, amit a K.U.-tól kapok és amit a szépirodalommal keresek, az pedig Erdélyben édeskevés, kivált, ha az embert rossz tüdeje folyton gátolja a munkában” (1925. július 13.). Rossz tüdeje a végső szó kimondására készülődik. Már csak az életregény befejező része van hátra.

De még megírja halál-verseit. Legszubjektívebb gondolatait, látomásait veti papírra az elmúlás közvetlen közelében; nagy témája fájdalmasan őszinte futamokban, finom lírai rezzenetekben jut kifejezésre. „Uram, engem az éjszakák bölcsé tettek” — rebegi megkínzottan, mikor felködlik előtte a riasztó látomás: „Neki-eresztett kantárszárral vágat a Halál.” Reményik Sándor, aki eszmények tekintetében meglehetősen távol állott Sipos Domokostól, e versek különös erejét azzal magyarázza, hogy szerzőjük „viszonya a halállal retentő reális volt és éppen ezért egészen személyes” (Pásztortűz, 1928. 1.). Noha ez alkalommal sem mulasztja el említeni Sipos politikai pályafutásának „tévedéseit”, kénytelen beismerni: „nyers és kíméletlen életlátása” a halál-líra „tragikus magaslatán” „éltető eszmévé finomult”. Gaál Gábor viszont olyan fajta bölcse-

leti verseknek érzi Sipos Domokos költeményeit, melyekben „minden érzés és minden élmény a diadalmas gondolat s a létproblémák keservei között” jelentkezik. „Az emberi sors költőjének” nevezi Sipost, mindamellet, hogy verseit „melléktermékek”-nek véli — a prózaíró teljesítményéhez viszonyítva (Korunk, 1928. 4.). Valóban, a fennmaradt néhány költemény (és töredék) inkább ösztönös kitárulkozás — persze a művészi fegyelem mértéke alatt; egy vergődő szellem utolsó vallomások fellobbanása. De feltétlenül szerves része az egész életműnek. E lírai végakkord nélkül mindenképpen szegényesebb volna a regényhős-sorsra predesztinált Sipos Domokosról rajzolható kép.

Vágtat a Halál címmel közvetlenül az író halála után jelentette meg Szentimrei Jenő a Szépmíves Céhnél Sipos verseit. Itt adta közre forrásértékű esszéjét is *Sipos Domokos kettőtört élete* címmel. Kós Károly rajzai illusztrálják a könyvet, melynek méltatására már a búcsúztatókkal egyidőben nyíltott alkalom.

Sipos Domokos 1927. december 22-én halt meg. Próbálkoztak ugyan gyógyításával a budakeszi szanatóriumban, de a kúra elkésettnek bizonyult. Életének utolsó három hónapja kegyetlen haláltusa. A „mord porkoláb” nemhiába csörgeti bilincseit.

A körülötte állókra, a megmaradókra — embertársaira gondolt utolsó pillanataiban: „Most nem tudok mást, csak meghalni értetek!”

Sírja szülővárosa fölött, a dombtetőn figyelmeztet hajdani ittlétére. Életműve, példája nemzedékek tudatában munkál a nemes humánus, a népszerűtet, az erkölcsi tisztaság erejével.

NAGY PÁL